

بانكداری راستین

سیستم نوین بانكداری اسلامی عملیاتی

جلد اول

ساحل نظری

دکتر بیژن بیدآباد

۰۹۸۹۱۷۴

- سرشناسه : بیژن بیدآباد، ۱۳۳۸ -
- عنوان و نام پدیدآور : بانکداری راستین: سیستم نوین بانکداری اسلامی عملیاتی / [تالیف] بیژن بیدآباد.
- مشخصات نشر : تهران: انتشارات نوین پژوهان، ۱۳۹۴.
- مشخصات ظاهری : ج ۳: مصور (بخشی رنگی)، جدول، نمودار.
- شابک : دوره : ۲- ۳۶۸-۲۳۵-۹۶۴-۹۷۸؛ ج ۱: ۵-۳۶۷-۲۳۵-۹۶۴-۹۷۸
- ج ۲: ۹-۳۶۹-۲۳۵-۹۶۴-۹۷۸؛ ج ۳: ۵-۳۷۰-۲۳۵-۹۶۴-۹۷۸
- وضعیت فهرست نویسی : فیبا
- یادداشت : ج ۱- ۳ (چاپ اول: ۱۳۹۴) (فیبا).
- یادداشت : کتابنامه.
- مندرجات : ج ۱: مباحث نظری- ج ۲: مباحث کاربردی- ج ۳: مباحث اجرایی.
- عنوان دیگر : سیستم نوین بانکداری اسلامی عملیاتی.
- موضوع : یک : بانکداری -- جنبه های مذهبی -- اسلام
- موضوع : بانک، و بانکداری -- ایران
- موضوع : بانکداری
- رده بندی کنگره : ۱۳۹۴ ب ۲۹۳ ۰/۲۱ BP۲۱
- رده بندی دیویی : ۲۹۷/۴۸۳۳
- شماره کتابشناسی ملی : ۳۹۲۹۳۹۳

انتشارات نوین پژوهان

بانکداری راستین (جلد ۱)

مباحث نظری

مؤلف: بیژن بیدآباد

انتشارات نوین پژوهان

نوبت چاپ: اول. سال چاپ: ۱۳۹۵ شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: هر جلد سخت: ۸۰،۰۰۰ تومان

قیمت: هر جلد شومیز: ۵۵،۰۰۰ تومان

شابک دوره ۳ جلدی: ۲-۳۶۸-۲۳۵-۹۶۴-۹۷۸

کلیه حقوق برای مؤلف محفوظ است

آدرس نشر: تهران، بلوار اشرفی اصفهانی، پایین تر از مرزداران، پلاک ۴۴، واحد ۱۱.

تلفن: ۴۴۰۴۲۷۱۹

فهرست مطالب

پیشگفتار ق

کلیات ۱

فصل اول

فقه ربا

مقدمه ۱۹

فقه و علم ۲۱

کتاب ۲۶

سنت ۲۸

اجماع ۳۰

عقل ۳۱

شهرت ۳۳

سیره ۳۳

قیاس ۳۳

استحسان ۳۴

استصلاح ۳۴

سد ذرایع ۳۵

ربا ۳۶

نقش زمان در مفهوم ربا ۳۶

ربا در قرآن ۳۷

۳۹	تعریف فقهی ربا
۴۲	خروج از حریم ربا
۴۹	کم توجهی به قرآن و بناء بر احادیث و اخبار
۵۳	تعارض آراء فقهی
۵۷	شیوه استنباط احکام
۵۸	اصل حکمت در اصول فقه
۵۹	راه حل ربا در استنباط احکام
۶۱	اخذ ربا از بیگانه
۶۲	موانع برقراری بانکداری غیر ربوی
۶۵	نتیجه گیری
۶۵	منابع

فصل دوم

ماهیت عملیات بانکی

۷۳	مقدمه
۷۶	تاریخچه بانکداری بدون ربا
۷۹	ماهیت عملیات بانکی متداول
۷۹	سپرده گذاری
۸۰	کارمزد
۸۰	قرض الحسنه
۸۱	قرض الحسنه در قرآن
۸۴	قرض الحسنه بانکی
۸۶	سپرده وامخواه
۸۸	تسهیلات دهی
۸۹	تسهیلات قرض الحسنه

۹۰	 مشارکت مدنی
۹۰	 مشارکت حقوقی
۹۰	 سرمایه گذاری مستقیم
۹۰	 مضاربه
۹۴	 معاملات سلف و سلم
۹۶	 فروش اقساطی
۹۷	 اجاره به شرط تملیک
۹۸	 جعال
۹۸	 مزار
۱۰۰	 مساقات
۱۰۰	 خرید دین
۱۰۱	 جریمه تأخیر تأدیه
۱۰۲	 اجاره
۱۰۲	 استصناع
۱۰۲	 مرابحه
۱۰۳	 خرید و فروش اسعار خارجی
۱۰۶	 گواهی سپرده ارزی
۱۰۶	 ابزار مشتقه
۱۰۶	 قرارداد آتی
۱۰۷	 پیمان آتی
۱۰۸	 اختیار معامله
۱۱۲	 قرارداد تعویضی
۱۱۲	 خرید و فروش اوراق و اسناد بهادار
۱۱۴	 خرید و فروش طلا و نقره و سایر فلزات گرانبها
۱۱۴	 دریافت و پرداخت حوالجات

۱۱۶	 عملیات اعتباری بانکی
۱۱۶	 نهادهای حقوقی جدید (صندوق مستمری)
۱۱۷	 عقود جدید در بانکداری راستین
۱۱۷	 واسطه
۱۱۸	 مقاسطه
۱۱۹	 مبادله
۱۲۰	 معیسه
۱۲۰	 نتیجه گیری
۱۲۱	 منابع

فصل سوم

شرکت سهامی بانک غیررئوی

۱۲۷	 مقدمه
۱۲۸	 شرکت سهامی بانک غیررئوی
۱۳۵	 نتیجه گیری
۱۳۶	 منابع

فصل چهارم

شرکت سهامی با سرمایه متغیر

۱۳۹	 مقدمه
۱۴۰	 شرکت سهامی با سرمایه متغیر
۱۴۲	 کاربرد در عملیات مالی مشارکتی
۱۴۲	 کاربرد در صندوق سرمایه گذاری و صندوق مشاع سرمایه گذاری
۱۴۴	 کاربرد در اتحادیه های اعتباری و صندوق های قرض الحسنه
۱۴۴	 کاربرد در شرکت سهامی بانک غیررئوی و بانک مشارکت در سود و زیان

۱۴۶	 کاربرد در مؤسسات پس انداز و وام
۱۴۸	 کاربرد در صندوق های مستمری و بازنشستگی
۱۴۹	 کاربرد در صندوق های احتیاط
۱۴۹	 ملاحظات حقوقی در ایران
۱۵۱	 خلاصه
۱۵۱	 منابع

فصل پنجم

ادوار تجاری و بانکداری

۱۵۵	 مقدمه
۱۵۶	 نظریات ادوار تجاری
۱۵۸	 بازار پول و نقش بانک ها در ایجاد ادوار اقتصادی
۱۶۰	 ساختار پویای عملیات بانکی
۱۶۱	 چگونگی ایجاد نوسان توسط بانک
۱۶۳	 انتقال نوسانات از بخش پولی به بخش حقیقی
۱۶۵	 قابلیت معادله تفاضلی مرتبه دوم در تبیین نوسانات
۱۷۴	 اصلاح ساختار بانکی با حذف ربا
۱۷۷	 نتیجه گیری
۱۷۷	 منابع

فصل ششم

نوسانات اقتصادی و نظام بانکی

۱۸۱	 مقدمه
۱۸۲	 بحران
۱۸۷	 راه حل بحران ها با اصلاح بازار پول

بانکداری مشارکت در سود و زیان	۱۸۸
تجربه بانکداری مشارکت در سود و زیان	۱۹۳
بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین	۱۹۶
منابع	۱۹۸

فصل هفتم

اقتصاد اخلاق و اسراف

مقدمه	۲۰۳
رفتار مصرف کننده اسراف	۲۰۶
اسراف و تناسل در	۲۱۴
اسراف و رفتار تولید کنند	۲۱۵
نظریه رفتار تولید کننده	۲۱۶
اسراف در تولید	۲۱۷
اقتصاد دانش محور و اقتصاد اخلاق	۲۲۱
اقتصاد اخلاق در جلوگیری از بحران‌ها	۲۲۴
خلاصه و نتیجه گیری	۲۲۵
منابع	۲۲۷

فصل هشتم

اقتصاد اخلاق و تبذیر

مقدمه	۲۳۱
توسعه پایدار	۲۳۲
ظرفیت پذیرش	۲۳۶
تبذیر در قرآن	۲۳۸
تبذیر و توسعه پایدار	۲۴۱

۲۴۷	تبذیر و تولید پایدار
۲۴۹	گرسنگی در جهان و اسراف در غذا
۲۵۵	تبذیر و حقوق بین‌الملل عمومی
۲۵۷	خلاصه و نتیجه‌گیری
۲۵۹	منابع

فصل نهم

مدیریت دارایی و بدهی

۲۶۵	مقدمه
۲۶۵	همخوانی و ناهمخوانی نظریات اقتصادی با اقتصاد اسلامی
۲۶۶	ساختار دارایی‌ها و بدهی‌ها در بانکداری اسلامی
۲۷۶	حداکثرسازی ارزش افزوده اقتصاد در بانکداری غیرربوی
۲۸۰	تطبیق بانکداری اسلامی و بانکداری متعارف
۲۸۳	خلاصه و نتیجه‌گیری
۲۸۵	منابع

فصل دهم

بانکداری مرکزی

۲۸۹	مقدمه
۲۹۰	قانون پولی و بانکی کشور
۲۹۰	اجزا نقدینگی از سمت منابع و مصارف
۲۹۷	منشأ پولی تورم
۲۹۷	قانون فیشر
۲۹۸	نقدینگی پنهان و صندوق‌های قرض‌الحسنه و مؤسسات مالی - اعتباری
۳۰۰	مکانیزم بسط پولی

۳۰۱	نرخ بهره
۳۰۱	استقلال بانک مرکزی
۳۰۴	ابزارهای سیاست پولی
۳۰۶	سیاست ارزی
۳۰۸	قانون عملیات بانکی بدون ربا
۳۰۹	استفاده صوری از عقود
۳۱۰	بانک‌ها: خصوصی
۳۱۱	ربا: ملل، موجهات اقتصادی
۳۱۱	تفسیر فقهی ربا
۳۱۳	بانکداری اسلامی: بانک، بدون ربا
۳۱۳	نظارت بانکی
۳۱۴	خلاصه و نتیجه‌گیری
۳۱۶	منابع

فصل یازدهم

اوراق قرضه بدون ربا

۳۲۱	مقدمه
۳۲۱	تجربه اوراق با دیدگاه‌های غیرربوی
۳۲۶	اوراق قرضه بدون ربا
۳۳۰	اوراق قرضه بدون ربا ارزی
۳۳۲	آثار پولی انتشار اوراق قرضه بدون ربا
۳۳۴	اوراق قرضه بدون ربا و نرخ‌های تورم، بهره و ارز
۳۳۷	معاملات اوراق قرضه بدون ربا در بازار ثانویه
۳۳۸	خلاصه و نتیجه‌گیری
۳۳۹	منابع

فصل دوازدهم

جواز اوراق قرضه بدون ربا

۳۴۳		مقدمه
۳۴۷		عقود معین و قرارداد و اوراق قرضه بدون ربا
۳۴۸		عقد قرض
۳۵۰		عقد بیع
۳۵۳		عقود اذن
۳۵۴		عقد هبه
۳۵۶		عقد معاوضه
۳۵۸		قرارداد
۳۵۸		استحداث عقد
۳۶۱		منابع

فصل سیزدهم

گواهی قرض الحسنه پس انداز

۳۶۷		مقدمه
۳۶۸		اوراق قرضه بدون ربا
۳۷۰		گواهی قرض الحسنه پس انداز
۳۷۱		ابعاد حقوقی گواهی قرض الحسنه پس انداز
۳۷۴		محاسن گواهی قرض الحسنه پس انداز
۳۷۵		انطباق گواهی قرض الحسنه پس انداز با قوانین
۳۷۸		موانع قانونی در معاملات حق وام گواهی قرض الحسنه پس انداز
۳۸۲		جواز شرعی و حقوقی گواهی قرض الحسنه پس انداز
۳۸۴		قیمت گواهی قرض الحسنه پس انداز در بازار ثانویه

۳۸۷	جریان وجوه گواهی قرض الحسنه پس انداز
۳۹۰	کارکرد گواهی قرض الحسنه پس انداز
۳۹۱	کاربرد گواهی قرض الحسنه در سیاست های پولی و مالی
۴۰۰	ویژگی های فرآیند گواهی قرض الحسنه پس انداز
۴۰۴	خلاصه و نتیجه گیری
۴۰۵	منابع

فصل چهاردهم

اوراق خزانه بدون ربا

۴۰۹	مقدمه
۴۱۲	تنظیم سیاست های مالی دولت
۴۱۳	اوراق خزانه بدون ربا
۴۱۵	آثار اقتصادی انتشار اوراق خزانه بدون ربا
۴۲۰	اوراق خزانه بدون ربا ارزی
۴۲۱	بازار ثانویه معاملات اوراق خزانه بدون ربا
۴۲۲	خلاصه و نتیجه گیری
۴۲۳	منابع

فصل پانزدهم

بیمه

۴۲۷	مقدمه
۴۳۰	نظریه زنجیره ورشکستگی و بیمه
۴۳۵	بیمه های اجباری
۴۴۰	خلاصه
۴۴۱	منابع

فصل شانزدهم

تکافل

۴۴۵	 مقدمه
۴۴۶	 تکافل اجتماعی
۴۵۲	 تأمین و حمایت
۴۵۴	 بیمه از ابعاد فقهی و حقوقی
۴۵۹	 بیمه‌های اجتماعی، تأیینی و درمانی
۴۷۱	 خلاصه
۴۷۱	 منابع

فصل هفدهم

فناوری اطلاعات ارتباطات

۴۷۵	 مقدمه
۴۷۸	 بانکداری غیرربوبی متعارف در بازارهای مالی
۴۸۰	 راهکار Microlink در محصولات بانکداری غیرربوبی (M'IBS)
۴۸۵	 معماری سیستم‌های اطلاعاتی در بانکداری مشارکت در سود و زیان
۴۹۲	 محصولات و خدمات در بانکداری غیرربوبی
۴۹۵	 خدمات و محصولات ارزی
۴۹۶	 ارتباط بین بانک غیرربوبی و سپرده‌گذاران
۵۰۰	 قرض الحسنه (مصرفی) در بانکداری غیرربوبی
۵۰۴	 مقایسه تطبیقی فناوری اطلاعات بانکداری ربوبی و غیرربوبی
۵۱۱	 نتیجه‌گیری
۵۱۲	 منابع

ضمیمه

مستندات بانکداری راستین

۵۱۷	 مستندات فارسی
۵۱۷	 کتب و گزارشات تفصیلی فارسی
۵۲۰	 مقالات فارسی
۵۲۱	 مستندات انگلیسی
۵۲۹	 کتب انگلیسی
۵۲۹	 مقالات انگلیسی

www.ketab.ir

ندانیم که ای هزینه هستی تویی

خداوند بالاد و هستی تویی

پیشگفتار

اقتصاددانان بسیاری در سراسر جهان هم خود را مصروف حذف ربا از عملیات بانکی نموده‌اند ولی در اصل موفقیت زیادی نصیب نگردیده است. در این راستا بانکداری راستین منطبق بر احکام شرع مطهر و تأمین نظر شارع مقدس تدوین گردید تا نه تنها منجر به حذف ربا گردد بلکه وجوه مغایر آرزوهای عدالت و اخلاق اسلامی را نیز در وجوه مختلف عملیات بانکی نهادینه سازد. دستیابی سرچشمه بیشتر به یک نظام بانکی مبتنی بر صدق و راستی و عملیات مالی سالم و همچنین کمک به شکست یا به اقتصاد، توزیع عادلانه امکانات و فرصت‌ها و ایجاد اشتغال و تولید و افزایش رفاه جامعه، اهداف اساسی سیستم بانکداری راستین می‌باشد.

اصولاً طراحی سیستم‌های مالی پیچیده و پیچیده‌ای است و وقتی با مسائل ایدئولوژیک و عقیدتی نیز آمیخته گردد مشکلات خاص خود را خواهد داشت. معمولاً اجزاء، فرآیندهای درونی و بیرونی و زیرسیستم‌های اینگونه سیستم با مسائل مختلفی روبرو است که پوشش همه آنها به سهولت امکانپذیر نیست. با افزایش پیچیدگی سیستم، مدیریت سیستم به سبب سبک‌ساز و کارهای پیچیده و خاص دارد و چون موضوع سیستم، مسائل مالی است و مادیات معشوق انسانهاست باید با بدبینانه‌ترین شرایط هر مقرر عدم ایفاء تعهد را شناخت تا احتمال کج رفتاری را کم کرد. به دلیل این موضوع حتی بانک‌های مجهز و متمدن جهان نیز علیرغم اطلاع از مواهب بانکداری اسلامی و تلاشی که در عملیاتی کردن آن به خرج دادند نتوانستند کار را تا پایان پیش برند یا از آن منصرف یا برای سهولت کار با بکارگیری نرخ بهره پیچیدگی فرآیندها را دور زده و مجدداً ربا را در عملیات وارد و فرآیند مشارکت تبدیل به بازده ثابت بهره شد.

طراحی سیستم بانکداری اسلامی به معنای واقعی و راستین آن نیازمند اشراف به مسائل عقیدتی (فقه و اصول و کلام و منطق)، فلسفی (مفاهیم عدالت فردی و اجتماعی و حق)،

اقتصادی (رفتار اقتصادی افراد و بنگاه‌ها و بازارها)، مالی (حسابداری، حسابرسی، مهندسی مالی)، بانکی (بررسی و نظارت طرح، عملیات اعتباری، معاملات، سرمایه‌گذاری، ریسک)، حقوقی (قوانین، قراردادها، آیین دادرسی و داوری)، انفورماتیک (سیستم‌های کامپیوتری، شبکه‌ها، ارتباطات، برنامه‌نویسی) سازمان (ارکان و تشکیلات)، مدیریت (اداره امور، کنترل، بازرسی، نظارت، ارزیابی)، ریاضیات (ریاضیات کاربردی، ریاضیات مالی، مدل‌سازی ریاضی)، ابزارهای مالی (اوراق بهادار متداول در بازارهای مالی)، بازرگانی (مدیریت بازرگانی، بازاریابی، بازرگانی خارجی)، بازار سرمایه (ساختار بازار سرمایه، قوانین و مقررات بازار سرمایه، بیمه‌های تجاری، مسئولیت، دارایی‌ها، حوادث)، استانداردها (کالانی، ساخت و ساز) و علاوه بر آن به علم‌شناسی و روانشناسی اجتماعی و فردی افراد و نحوه برخورد با آنها و بسیاری از مسائل حقوقی می‌پردازد. سیستم بانکداری راستین که در بانک ملی ایران طراحی شد با علم به این وجهه سه‌گانه کرد تا فرآیندها، دستورالعمل‌ها، رویه‌ها، ارکان، قواعد و سازمان بانک و عملیات و فرآیندها به سورت جامع مدنظر قرار داده و پس از شش سال کار مداوم راه حل جامعی در این ارتباط طراحی نماید که در نوع خود در سطح بین‌المللی بی‌نظیر است. بانکداری راستین تمام وجوه عملیات بانکی را در بطن خود دارد. افتتاح اولین شعبه مشارکت در سود و زیان راستین بانک ملی (شعبه با) در آبان ماه ۱۳۸۹ کاستی‌های سیستم را روشن نمود و براساس بازخورهای حاصل زیرسیستم‌های جدید طراحی و به بانکداری راستین متصل شد. توسعه بانکداری راستین به مرحله‌ای رسید که جوابگوی عبارتی آن می‌بایست بدون می‌گردید لذا کمیته تدوین مقررات و آیین‌نامه اجرایی بانکداری راستین تشکیل گردید تا پیشنهاد لایحه قانونی بانکداری راستین و آیین‌نامه اجرایی آن را تدوین نماید.

بانکداری راستین بانکداری نوین اسلامی است که معضلات نظری و اجرایی بانکداری ایران را بررسی و بر مبنای آخرین دستاوردهای علمی و فنی راه‌حل‌های قانونی و اجرایی برای آنها ارائه می‌دهد. هرکدام از زیرسیستم‌ها، ابزارها، ابداعات، و رویه‌های عملیاتی بانکداری راستین مشخصاً برای رفع معضلی طراحی شده‌اند که علاقمندان می‌توانند برای ملاحظه جزئیات

فنی به متون متعدد آن مراجعه نمایند.^۱

بانکداری راستین بر مبنای اصول عملیاتی، مالی، اقتصادی، اخلاقی، اجتماعی، حقوقی، بین‌المللی و سازمانی خاصی است که همگی منتج از آموزه‌های عقلی، انسانی، اسلامی و اخلاقی و مبتنی بر آخرین دستاوردهای علمی بشر در زمینه‌های علوم و فناوری و با هدف توسعه و رشد اقتصاد و بانکداری کشور طراحی شده است. محاسن بانکداری راستین در همه زمینه‌های عملیات بانکی، مالی، اقتصادی، اخلاقی، اجتماعی و بین‌المللی آنقدر گسترده است که به عنوان مولفه اساسی در اصلاح ساختار بانکی کشور مدنظر قرار گرفت.

سیستم بانکداری مشارکت راستین در بانک ملی به صورت آزمایشی به اجرا درآمد. نتایج اجرایی بسیار رضایتبخش و حاکی از استقبال عموم سپرده‌گذاران و عملکرد صد در صد طرح‌های اعتباری فارغ از مشکلات رایج بود.

برخی دوستان پیشهاد کردند تا دیدگاه‌های مخالف را به بحث بگذارند تا بلکه نتیجه حاصل از تقابل این دیدگاهها به نفع یک شیوه عملی برای بکارگیری بانکداری راستین در عرصه بین‌المللی منتج گردد. این نظرات پسندیده است و نگارنده نیز استقبال می‌نماید و حتی در برنامه تنظیمی خود برای شرفیابی به مکه منوره، انجام مناسک حج تمتع در نظر دارم و حاشیه انجام این فریضه دینی مطالب را با محققین آنجا نیز مطرح تا از نزدیک نظرات و انتقادات برادران اهل سنت را نیز دریافت نمایم.

بدینوسیله مراتب قدرشناسی خود را خدمت پیر و راهنمای و استاد بزرگ و بی‌همتای حقوق و فقه و عرفان حضرت آقای دکتر نورعلی تابنده که از ابتدا بانکداری راستین را به حقیر تعلیم و همواره ظاهراً و باطناً رشته این تحقیقات را حمایت فرمودند، می‌دارم. همچنین از آقای دکتر ناصر کاتوزیان استاد ممتاز حقوق مدنی و آقای دکتر علی آزمایش استاد مبرز حقوق جزا که با ارائه نظرات ارزشمند خود در رفع مسائل حقوقی بانکداری راستین یاری نمودند سپاسگزاری می‌نماید.

از همکاران خود در بانک ملی ایران که ذکر اسامی همه آنان به درازا می‌کشد و در

^۱ - برای ملاحظه متون بانکداری راستین مراجعه شود به: <http://www.bidabad.com>

مستندات بانکداری راستین مذکور است، بالاخص برادر ارجمندم آقای محمود الهیاری فرد، کارشناس ارشد اقتصادی اداره کل مطالعات، برنامه‌ریزی و مدیریت ریسک، بانک ملی ایران که همواره با اینجانب همکاری مستمر داشتند تشکر و قدردانی می‌نماید. امید است در آینده نیز از همکاری ارزنده ایشان برخوردار باشم.

بدیع بودن نگرش الزاماً به کثرت خطای نگارنده می‌انجامد لذا از خوانندگان درخواست دارد تا از تذکر نوائص و اشتباهات خودداری نفرمایند.

بیژن بیدآباد^۲

کلیات

بررسی وضعیت بانکداری ایران در سه دهه اخیر بیانگر نشیب و فرازهایی است که از یک سو با تغییر ساختار از بانکداری ربوی به غیرربوی و از سوی دیگر با پدیده فناوری اطلاعات و ارتباطات و مدرن شدن در چالش بوده است. هر چند موضوع ملی و ادغام شدن بانک‌های خصوصی در سال‌های اول انقلاب نیز یکی از نقاط عطف در فرآیند تحول بانکداری ایران در سه دهه اخیر محسوب می‌شود ولی رویکرد رقابت و کارایی موضوع شکل‌گیری بانک‌های خصوصی و فعال‌های آنها در عرصه اقتصاد را مطرح کرد. فعالیت بانک‌های خصوصی از آن جهت که موجب سکوفایی محصولات و خدمات مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات شد به عنوان نقطه قوت و از آن جهت که با فعالیت‌های خارج از امور بانکی در صدد خلق ارزش ویژه اقتصادی به نفع مؤسسان، مدیران و صاحبان سهام بود و در پاره‌ایی از مواقع موجب اختلال در سیاست‌های پولی بانک مرکزی و انحراف از بانکداری اسلامی و معاملات شرعی، اسناد بالا دستی توسعه اقتصادی و همچنین نوسانات در اقتصاد می‌شد به عنوان نقطه تهدید تلقی می‌گردید.

کلیه معاملات در بانکداری ایران مبتنی بر عقود قرض الحسنه، مشارکتی و مبادله‌ای است. در غالب این معاملات به رغم ادعا مبنی بر انظار، قراردادها با بانکداری بدون ربا در عقود مشارکت مدنی، مضاربه، مساقات، مزارعه، فروش انقضایی قرض الحسنه، جعاله، خرید دین، مرابحه و صکوک نرخ ثابت بهره و بدون قبول ریسک برای بانک ارائه شده است که از نظر اقتصاد اسلامی ورود در معاملات با شائبه ربا است.

به هر حال بانکداران به ویژه بانکداران خصوصی برای حداکثر کردن درآمدهای مدیران، سهامداران و سپرده‌گذاران سعی در تنوع و تعدد محصولات و خدمات مبتنی بر فناوری اطلاعات در دهه اخیر بوده‌اند. در این راستا ارائه برخی از خدمات بازار سرمایه، سرمایه‌گذاری پرخطر، بانکداری خصوصی، تشکیل صندوق‌های مشاع سرمایه‌گذاری و سبدگردانی برای مشتریان خاص به خدمات سنتی بانکداری ایران اضافه شد. از طرفی بسترهای فناوری اطلاعات و ارتباطات در نقل و انتقال وجوه داخل بانکی و بین بانکی مانند اتاق پایاپای

الکترونیک (پایا)^۳ سامانه تسویه ناخالص آتی (ساتنا)^۴ سامانه حواله الکترونیکی بانکی (سحاب) شبکه تبادلات اطلاعات بین بانکی (شتاب) و شبکه الکترونیک پرداخت کارت (شاپرک)، سیستم تسویه اوراق بهادار (SSSS) و سوئیفت (SWIFT) از سوی بانک مرکزی و بانک‌ها فراهم شد. کانال‌های توزیع خدمات و محصولات بانکی نیز به روش‌های سنتی مانند مراجعه حضوری به شعبه تا استفاده از تجهیزات الکترونیکی و دیجیتال مانند تلفن، فاکس، دستگاه خودپرداز (ATM)، نقطه فروش (EFT/POS) و PINPAD و اینترنت و موبایل و همچنین امکان تجارت الکترونیک توسعه یافت. امکان تجارت برخط^۵ به دلیل محدودیت سیستم‌های Core Banking فقط محدود به چند بانک ایرانی از جمله بانک‌های خصوصی است. ابزارهای مالی سنتی بانکی با قابلیت معامله در تالار فرابورس سازمان بورس و اوراق بهادار شامل اوراق مشارکت، اوراق سکو، اجاره، گواهی سپرده و اوراق تسهیلات بانک مسکن که تمامی آنها دارای سود ثابت می‌باشد.

وظایفی را که قانون پولی و بانکی کشور برای بانک مرکزی معین می‌کند. علاوه بر آن مشکلات نرخ بهره، سیاست ارزی، استقلال بانک مرکزی و ابزار سیاست پولی و مسائل و مشکلاتی که قانون عملیات بانکی بدون ربا نظیر استفاده صوری از عقود، صندوق‌های قرض الحسنه و مؤسسات مالی - اعتباری و همچنین بانک‌های خصوصی و ضررهای ناشی از فعالیت آنها از قبیل خلق نقدینگی پنهان و آشکار و تریجات اقتصادی و ناکارایی نظارت بانکی و عدم نظارت بانک مرکزی بر صندوق‌های قرض الحسنه و مؤسسات مالی - اعتباری از دیگر خصوصیات بانکداری ایران است. از مشکلات اساسی دیگر در عملیات بانکداری بدون ربا و تدوین و توسعه آن، تفسیر فقهی ربا است.

بانکداری راستین به عنوان یک پروژه ملی به صورت یک الگوی باز طراحی گردید تا همه بانک‌ها در ایران و سایر کشورها بتوانند به راحتی به نصب و اجرای آن بپردازند. پیشنویس لایحه قانونی بانکداری راستین و آئین‌نامه اجرایی آن حاوی کلیه نکات و ظرافت‌های قانونی و

^۳ - Automatic Clearing House (ACH)

^۴ - Real Time Gross Settlement (RTGS)

^۵ - Online trading

اجرائی آن است. خلاصه اصول و ویژگی‌ها و دستورالعمل‌های بانکداری راستین بر مبنای اصول زیر استوار است:

۱- اصول عملیاتی: در بانکداری راستین با حذف ربا از عملیات بانکی، منع صوری‌سازی و بکارگیری عقود به شکل واقعی آنها، بانک واسطه وجوه میان سپرده‌گذاران و دریافت‌کنندگان منابع مالی است، و از ارائه خدمت مدیریت سرمایه کسب درآمد می‌کند و نه از تفاوت (اسپرید) نرخ‌های بهره. با تعلق نماء به اصل منفعت یا زیان هر دارایی به صاحب همان دارایی بازمی‌گردد. کلیه عملیات قانونمدار و مبتنی بر مقررات مدون، روشن و شفاف تعریف و اجرا و به صورت مکرر و از طریق شبکه اینترنت انجام می‌شود. بانک ضمن حفظ منافع سپرده‌گذار، امین طرف‌های خود است و معجری اطمینان دارد که در صورت زیان ورشکسته نمی‌شود و پوشش‌های بیم‌های از ورود زیان به منابع سپرده‌گذار پیشگیری می‌کند. ارزیابی و نظارت و اجرای طرح‌ها مبتنی بر تحلیلی، مسئولیت و استقلال رأی ارزیاب و امین در مقام اظهار نظر است. توانایی معجری باید احراز و اعتبار مالی وی با مالیاتی که قبلاً پرداخته سنجیده می‌شود. معجری در قبال صحت اطلاعات ارائه شده در تاریخ نامه پیشنهادی خود مسئول است.

۲- اصول مالی: دارایی‌های سیمی نظیر مطالبات و قرض در بانک ایجاد نمی‌شود و بانک در بحران‌های مالی ورشکسته نمی‌گردد. با کاهش ریسک بانک، نرخ کفایت سرمایه کاهش یافته و منابع آزاد بانک افزایش می‌یابد و با توجه به امانی بودن وجوه حتماً ذخایر قانونی و احتیاطی نزد بانک مرکزی تقلیل می‌یابد. سپرده‌گذار و معجری و بانک سه طرف معامله خود را از بازدهی مشارکت دریافت می‌کنند. تنوع ابزارها و فرآیندهای بانکی نیازهای مختلف جامعه را پاسخ می‌دهد و با اتصال قیمت گواهی راستین به بازده بخش حقیقی، قیمت آن را تثبیت نموده و نه تنها حبابی نمی‌شود بلکه افراد با سلیق مختلف ریسک را جذب و موجب تعامل مثبت بازده و ریسک می‌شود. هر فرد بدون نیاز به کارگزار می‌تواند در بازار گواهی راستین معامله کند. شفافیت اطلاعات موجب شفافیت و اصلاح سیستم‌های مرتبط نظیر مالیات و بیمه تأمین اجتماعی در ارتباط با معجریان می‌شود. سازوکار ارزیابی قابل اعتماد تعریف شده و زمینه نظارت قابل وثوق فراهم است. معجری موظف به افشای اطلاعات مرتبط با طرح است و با نظارت بر عملیات معجری حاکمیت شرکتی درباره شرکت معجری اعمال می‌شود که به شفافیت کلیه

اطلاعات و عملیات مرتبط با طرح می‌انجامد و از اطلاعات نامتقارن و رانت‌های اطلاعاتی جلوگیری و نظارت بانک و بکارگیری بیمه ریسک‌های مختلف را به حداقل می‌رساند. ضمن تسهیل و تسریع عملیات مانع پولشویی و تقویت حساسیتی و کنترل داخلی مؤسسه مجری شده و با بازرسی آنلاین از تخلف پرسنل بانک جلوگیری و با تفکیک حساب‌ها، حساب هر طرح و سپرده‌گذار به تفکیک ثبت و نگهداری می‌شود و اعتبار بانک و عملیات بانکی افزایش می‌یابد.

۳- اصول اقتصادی: کاستی‌های بازار سرمایه و تقابل بازارهای سرمایه و پول را تصحیح و موجب گردش و تقویت بخش بیمه در اقتصاد می‌شود. اعتماد ناشی از نظارت بانک بر مجری و دسرسم اینترنتی به بازار گواهی راستین امکان جلب و جذب سرمایه و فضای رقابت سالم بین مجریان سرمایه‌گذاران، معامله‌گران و بانک‌ها را با رقبا فراهم می‌آورد. ابزارهای مالی جدید موجب تنوع ابزارهای مالی و با اختصاص گواهی‌ها به طرح یا دارایی‌های معین بازار کاغذی ایجاد نمی‌شود. درگیر شدن سرمایه در طرح مانع جابجایی سریع دارایی‌ها و ایجاد بحران‌های مالی ناشی از سیل بودن سرمایه شده و با حذف بازار کاغذی مانع بروز اهرم و بحران بدهی می‌شود. هر فرد که توانایی انجام فعالیت اقتصادی دارد می‌تواند منابع مالی دریافت کند یا از فرصت اشتغال ایجاد شده توسط مجریان بهره‌مند شود و علاوه بر آن بکارگیری تخصص‌های متنوع مالی باعث توسعه مشاوره‌های مرتبط می‌شود که زمینه بهبود سرمایه‌گذاری، اشتغال، تولید و رفاه جامعه را فراهم و نوانات اقتصادی و مالی اقتصاد را محدود می‌کند.

۴- اصول اخلاقی: الزام بر ارائه اطلاعات و اسناد صحیح و واقعی موجب ترغیب صداقت و آرامش فردی و تطابق حرف و عمل و اعمال نظارت صحیح و کاهش نااطمینانی و تنش‌های روحی و روانی فردی و اجتماعی می‌شود. منع حيله، کاهش فساد مالی به دلیل نحوه طراحی سیستم‌های ارزیابی، نظارت و پایش، بستن مغرهای کژمنشی، موجب قراردادن هر چیز در جای خود شده و از ظلم پرهیز می‌نماید. اکل باطل؛ اضرار به غیر، غرر، قمار و قرعه، غبن، غصب، اسراف و تبذیر در بانکداری راستین منع می‌شود و با اختلاس و تبانی، رشوه و ارتشاء مبارزه می‌شود. رعایت حقوق ضعیف، تحقق عدالت مالی، اکرام و احترام به حقوق افراد موجب افزایش تراضی و احسان و مانع تجاهر به فسق‌های ربا و اسراف می‌شود.

۵- **اصول اجتماعی:** انجام عملیات طبق مقررات بدون زمینه تنظیم روابط مالی سالم افراد جامعه و نظم فردی را فراهم می‌کند. هیچ تبعیض، تفاوت یا اولییتی بین طرف‌های مشابه که خصوصیات یکسان دارند پذیرفته نیست. به افراد می‌آموزد تا فعالیت‌های مالی خود را برنامه‌ریزی، پیش‌بینی و مدون کنند.

۶- **اصول حقوقی:** احترام به مالکیت و حقوق افراد در بانکداری راستین پررنگ بوده و با معین بودن وجوه مختلف وظایف اطراف قراردادها زمینه طرح دعوای قضایی تقلیل می‌یابد و شیوه حل و فصل اختلافات را از طریق حکمت سهل می‌کند. از طرفی با استفاده از پایگاه‌های داده قابل استعلام، رمه بسیاری از سواستفاده‌ها محدود می‌شود. شیوه جدید اجرای مفاد اسناد لازم الاجرای بانک وصول مطالبات را تسریع می‌کند.

۷- **اصول بین‌المللی:** امکان دسترسی اینترنتی در همه ساعات شبانه‌روز و تمامی ایام هفته از همه نقاط جهان به خدمات بانک، جرد دارد و نتیجتاً با جلب سرمایه‌ی بیگانگان زمینه اشتراک منافع بین‌المللی و ثبات سیاسی فراهم می‌شود. محسنات سیستم، آن را به الگویی عملیاتی و بدیع در سطح بین‌المللی تبدیل خواهد کرد و با توجه به بازار گواهی راستین در سطح بین‌المللی، لنگر قیمتی باثباتی برای دارایی‌ها ایجاد می‌شود.

۸- **اصول سازمانی:** تناسب سازمان با نیازها و با شایستگی انتصاب و ارتقاء و به طور کلی شایسته‌سالاری اعم از شایسته‌گزینی، ارتباطات سازمانی، مسئولیت، وظایف افراد و نظام تنبیه و پاداش موثر تعریف شده‌اند. تحول سازمان و ثبات سازمانی هر دو با استانداردسازی و مستندسازی همراه است. پاسخگویی کلیه اشخاص در قبال اختیاری که به آنها داده شده است مانع از بروز اثرات مضر سازمان‌های غیررسمی و فشار سیاسی می‌شود.

برای تسهیل امور حقوقی عملیات بانکداری راستین اصلاحاتی بر عقود معین مطرح شد. لذا برخی از عقود معین که با توجه به شرایط کسب و کار و تولید امروزی متروکه شده بودند اصلاح شدند. عقود جدیدی نیز تحت عنوان مواسطه؛ مقاسطه، مبادله و مغارسه در لایحه بانکداری راستین تعریف شده‌اند. برای رفع نیازهای حقوقی عملیات مشارکت بانکی، صندوق‌های مشاع سرمایه‌گذاری و تسهیل عملیات بیمه‌های اجباری و اختیاری تأمین اجتماعی چند نهاد حقوقی جدید صندوق با سرمایه متغیر، صندوق مستمری (صندوق تأمین و صندوق

بازنشتگی) در بانکداری راستین تعریف شده‌اند.

به منظور اصلاح الگوی مصرف منابع بانکی و تولید محصولات و سرمایه‌گذاری در جهت منع اسراف و تبذیر و جلوگیری از اتلاف منابع که تبعات زیانبار اقتصادی و اجتماعی آن بیش از ربا است و همچنین افزایش بهره‌وری، بانک مکلف به رعایت موارد مشخص در عملیات بانکی می‌شود. بانک می‌تواند طرح‌هایی که به منظور احیای اراضی موات ارائه می‌گردد را تأمین مالی کند. بانک و اطراف قراردادهای منعقد با بانک در اجرای بانکداری راستین باید مقررات نظارتی بانک مرکزی و سازمان بورس اوراق بهادار در ارتباط با شفافیت مالی، شفاف اطلاعات و حکمرانی را رعایت نمایند. تمامی قراردادهایی که در بانک‌ها و در اجرای بانکداری راستین بین طرفین منعقد و مبادله می‌گردد از طریق واحد جدیدی به نام اجرای اسناد بانکداری راستین امورین اجرای مربوط به اجرا گذارده می‌شود.

بانکداری مشارکت راستین یکی از بخش‌های اصلی بانکداری راستین است. بانک به نمایندگی از طرف سپرده‌گذار، ای تأمین تمام یا قسمتی از منابع مالی مورد نیاز طرح سرمایه‌گذاری مجری، منابع سپرده‌گذار را طبق سوابط مدون در اختیار مجری قرار می‌دهد تا مجری با استفاده از این منابع نسبت به اجرای طرح‌نامه خود اقدام و سود یا زیان ناشی از اجرای طرح به نسبت سرمایه و مدت مشارکت بین طرفین تقسیم شود. در بانکداری مشارکت راستین نرخ بازدهی حاصل از سرمایه‌گذاری منابع سپرده‌گذار با حذف سود ثابت و بر اساس سود مبتنی بر بازدهی بخش حقیقی اقتصاد محاسبه و تعیین می‌گردد.

سیستم پایه مشارکت در سود و زیان راستین (PLS) فرآیند اصلی و قواعد و ضوابط کلی بانکداری مشارکت راستین را تشکیل می‌دهد. بانک به نمایندگی از طرف سپرده‌گذار منابع سپرده‌وی را به درخواست او در یکی از محصولات بانکداری مشارکت راستین، سرمایه‌گذاری و در عوض به سپرده‌گذار گواهی راستین تسلیم می‌کند و منابع را به مجری طرح سرمایه‌گذاری منتخب سپرده‌گذار با اعمال نظارت کامل تخصیص می‌دهد و طبق ضوابط مشخص سود یا زیان حاصل را بین سپرده‌گذار و مجری تقسیم و از طرفین کارمزد ارائه خدمت

مدیریت سرمایه دریافت می کند.

زیرسیستم های مالی مشارکت در سود و زیان راستین اشاره به روش های تأمین مالی مشخص با هدف تأمین منابع نیازها یا خدمات خاص مالی دارد. زیرسیستم های مالی تحت ضوابط کلی سیستم پایه (PLS) و شامل موارد زیر است:

۱. **تأمین مالی جعاله (JFS)**^۷: روشی است که بر اساس آن بانک بنا به تقاضای خریدار منابع مالی مورد نیاز (سرمایه در گردش) مجری (تولیدکننده) را از محل منابع سپرده گذار یا منابع تأمین شده توسط خریدار تأمین و به منظور تولید محصول مورد نظر خریدار در اختیار مجری قرار می دهد.

۲. **تأمین مالی مضاربه (MFS)**^۸: نوعی مضاربه است که در آن بانک طرح نامه مجری در امر تجارت را به سپرد گذاران معرفی و منابع لازم را برای انجام عملیات مضاربه تجهیز و در اختیار مجری قرار می دهد.

۳. **تأمین مالی مقاسطه (IFS)**^۹: در تأمین مالی مقاسطه سپرده گذار از طریق بانک با تأمین بخشی از منابع مالی مشارکت اقدام به تأمین مالی مجری نموده و تا مدت مشخص سهم الشرکه خود از مشارکت را به صورت اقساط از مجری دریافت می نماید و نهایتاً مورد مشارکت تماماً به مالکیت مجری درآمده و مشارکت خاتمه می یابد.

۴. **تأمین مالی اجاره (RFS)**^{۱۰}: مجری بخشی از دارایی نگاه نام از اجاری، موات و مولد خود را در قبال دریافت منابع از سپرده گذار به مالکیت موقت و نه درآمده و سپس آن را به رهن می گیرد و از محل رهن بازده دارایی را به میزان سهم الشرکه خود دفع، در سررسید یا به صورت ادواری به سپرده گذار پرداخت می کند.

۵. **تأمین مالی امانی (BFS)**^{۱۱}: استفاده از سپرده سپرده گذار توسط مجری جهت تولید کالای معین و تحویل آن یا پرداخت وجه ناشی از فروش کالا در سررسید مشخص است.

^۷- Joalah Financial Sharing (JFS)

^۸- Modarebah Financial Sharing (MFS)

^۹- Installment Financial Sharing (IFS)

^{۱۰}- Rent Financial Sharing (RFS)

^{۱۱}- Bail Financial Sharing (BFS)